

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Mieczysława Alberta Krapca koncepcja człowieka a Petera Fredericka Strawsona koncepcja człowieka

Author: Gabriela Besler

Citation style: Besler Gabriela. (1999). Mieczysława Alberta Krapca koncepcja człowieka a Petera Fredericka Strawsona koncepcja człowieka. W: J. Bańka (red.), "Filozofia jako sposób odczuwania i konceptualizowania ludzkiego losu : materiały z sesji naukowej, Katowice - Wisła, 11-14 maja 1998 r." (S. 204-209). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Gabriela Besler

Uniwersytet Śląski
Katowice

Mieczysława Alberta Krapca koncepcja człowieka a Petera Fredericka Strawsona koncepcja człowieka

Omówienie Krapca koncepcji człowieka oraz Strawsona koncepcji człowieka rozpoczne od krótkiego przedstawienia metafizyk tych uczonych. Obie koncepcje człowieka są bowiem pochodne w stosunku do wcześniej przyjętych tez metafizycznych.

Dla Krapca człowiek oraz osoba to nie synonimy. Mówiąc o osobie, ma na uwadze osoby ludzkie oraz osoby Boskie. Z kolei Strawson posługuje się cały czas terminem *person*, czyli osoba. Kontekst wskazuje, że chodzi tu jedynie o byt ludzki. W angielskim języku filozoficznym termin *man* wyszedł z użycia. Dlatego można porównywać Krapca koncepcję człowieka ze Strawsona koncepcją osoby.

Krapca koncepcja człowieka

Metafizyka Krapca bada rzeczywistość istniejącą w celu jej ostatecznego wyjaśnienia przez podanie racji wewnętrznych (którymi są: istota i istnienie,

materia i forma, substancja i przypadłości) oraz ostatecznej racji zewnętrznej (którą jest Absolut). Zadaniem metafizyki jest ustalenie pierwszych zasad bytu, ustalenie transcendentálnych właściwości bytu, odkrycie wewnętrznej struktury bytu, dotarcie do ostatecznych racji istnienia bytów przygodnych.

Pierwszą tezę metafizyki Krąpca jest teza o tym, iż byt realny składa się z istoty i istnienia, przy czym istnienie stanowi element pierwszy w sensie ontologicznym oraz w sensie epistemologicznym. Następnie Krąpiec wskazuje na transcendentálne właściwości bytu realnego jako realnego. Wymienia następujące transcendentalia: byt, rzecz, jedno, odrębność, prawda, dobro, piękno. W dalszym ciągu przedstawia teorię złożzeń bytowych (które mają charakter analogiczny). Metafizykę wieńczy teoria czterech przyczyn, na tle której Krąpiec dochodzi do istnienia Absolutu, realizującego do końca postulat metafizycznego uniesprzeczniania.

Dla Krąpca¹ punktem wyjścia w metafizyce człowieka jest „fakt ludzki”, widziany z zewnątrz, jak i od wewnątrz, w którym ukazuje się Ja jako podmiot aktualnie wyłaniający z siebie swoje akty („akty moje”). Akty te są różnorodne: jedne są natury materialnej, fizjologicznej, inne natury duchowej, intelektualnej. O duchowym aspekcie bytu ludzkiego świadczy poznanie intelektualne oraz wolna wola, one bowiem — według Krąpca — nie dają się wyjaśnić przez odwołanie się do czynnika materialnego. A skoro tak, to zgodnie z celem metafizyki Krąpca trzeba zapytać, co stanowi rację bytową tak różnorodnego działania ludzkiego. Racją tą jest dusza ludzka, pojęta jako „akt — forma — organizatorka materii do bycia ludzkim ciałem”². Dusza ludzka do ciała ludzkiego ma się jak akt do możliwości czy forma do materii. Tym, co wyróżnia człowieka w świecie przyrody, jest poznanie racjonalne oraz wolna wola. Dusza jako forma substancjalna umożliwia człowiekowi poznanie racjonalne oraz zachowanie wolnej woli. Dusza ma własne istnienie i dlatego nie ginie w momencie rozkładu ciała. Dla Krąpca jest więc bytem indywidualnym, substancjalnym, duchowo-materialnym. Materia oraz duch są dwoma równowartościowymi czynnikami konstytuującymi człowieka. Duch wyraża się przez materię. Człowiek, jako samodzielnie istniejący podmiot, to jedna substancja o przejawach duchowych (intelektualnych) i materialnych, co wynika ze złożenia tej jednej substancji z dwóch niesamodzielnych czynników: ciała (filozoficznej materii) i ducha (odgrywającego rolę formy, zasady życia). Tym samym Krąpiec nie zgadza się z monistyczną (np. materialistyczną) ani

¹ Najpełniej Krąpca koncepcja człowieka została przedstawiona w: M. A. Krąpiec: *Ja — człowiek*. W: Idem: *Dzieła*. T. 9. Lublin 1991; ponadto zob. Idem: *Kim jest człowiek*. W: Idem: *Dzieła*. T. 14. *O rozumieniu filozofii...*, s. 235—302; Idem: *Kim jest człowiek*. W: M. A. Krąpiec, S. Kamiński, Z. J. Zdybicka, P. Jaroszyński: *Wprowadzenie do filozofii*. Lublin 1992, s. 141—206.

² M. A. Krąpiec, S. Kamiński, Z. J. Zdybicka, P. Jaroszyński: *Wprowadzenie do filozofii...*, s. 156.

dualistyczną (np. kartezjańską) wizją człowieka³. Według niego tak jak rzeczywistość ma charakter pluralistyczny (czyli, że występuje mnogość rodzajów bytu, bo każdy byt jest niepowtarzalnym złożeniem z istoty i istnienia), tak trzeba mówić o pluralistycznej koncepcji człowieka (bo każdy człowiek jest niepowtarzalnym złożeniem z istoty i istnienia)⁴.

Ponadto człowiek jest bytem osobowym. „[...] ludzka dusza, jako czynnik uniesprzeczniający ludzkie działanie [...] jest tym czynnikiem, »dzięki któremu« człowiek jest osobą ludzką (a więc bytem rozumnym i wolnym zarazem), spotencjalizowaną, potrzebującą nieustannie pomocy i współdziałania materii — ciała, bez czego ludzkie działanie nie jest możliwe, jak jest niemożliwa melodia bez instrumentu, na którym gra artysta [...]»⁵. Rozumna natura osoby przejawia się przez następujące uzdolnienia: do poznania intelektualnego, do wyboru poznanych dóbr, do miłości. Osobę charakteryzują także następujące własności: bycie podmiotem praw, godność, zupełność. Do pełnego rozwoju człowieka są potrzebni inni ludzie, tzn. że człowiek jest bytem wspólnotowym. Człowiek jest otwarty na innych ludzi, także na Boga.

Strawsona koncepcja człowieka

Strawson — jako przedstawiciel filozofii analitycznej, a więc filozofii minimalistycznej — nie uprawia filozofii człowieka. Zagadnienie osoby ludzkiej omawia na gruncie metafizyki i z punktu swej koncepcji metafizyki⁶.

³ O tym, że tej koncepcji człowieka nie można sprowadzić ani do monizmu, ani do dualizmu zob. artykuł omawiający Tomaszową koncepcję człowieka (którą Krąpiec przyjmuje) — B. Rydzewska-Friedrich: *Czy dualizm bytowej struktury człowieka? (Stanowisko św. Tomasza z Akwinu)*. „Roczniki Filozoficzne” 1993, 41, z. 1, s. 223—234; ponadto J. Herbut: *Monizm — pluralizm*. W: *Leksykon filozofii klasycznej*. Red. J. Herbut. Lublin 1997, s. 376—377.

⁴ Na temat pluralizmu w metafizyce Krąpca zob.: Idem: *O rozumieniu filozofii...*, s. 149—197.

⁵ M. A. Krąpiec: *Kim jest człowiek*. W: Idem: *O rozumieniu filozofii...*, s. 246.

⁶ Swoją koncepcję człowieka Strawson przedstawia w następujących tekstach: P. F. Strawson: *Individuals. An Essay in Descriptive Metaphysics*. London—New York 1990, s. 87—116 [*Indywidual. Próba metafizyki opisowej*. Przeł. B. Chwedeńczuk. Warszawa 1980 s. 84—131.]; Idem: *Self, Mind and Body*. In: Idem: *Freedom and Resentment and Other Essays*. London 1980, s. 169—177; Idem: *The Mental and the Physical*. In: Idem: *Skepticism and Naturalism. Some Varieties, The Woodbridge Lectures 1983*. New York 1985, s. 51—68.

Filozof ten jest autorem koncepcji metafizyki, określanej jako metafizyka deskryptywna (określenie, jakim posługuje się Strawson) albo jako metafizyka analityczna (określenie używane przez omawiających filozofię Strawsona). Metafizyka ta jest rozumiana jako opisywanie najogólniejszych cech naszego sposobu myślenia o świecie realnym. W metafizyce tego filozofa bada się rzeczywistość realnie istniejącą z perspektywy schematu pojęć; Strawson pyta:

1) Jakie są podstawowe typy pojęć, za pomocą których myślimy o świecie realnym. Pytanie to sprowadza się z kolei do indagacji: Jakie są podstawowe typy bytów realnych?

2) Jak są ze sobą powiązane wymienione, podstawowe typy pojęć (czy odpowiadające im byty realne)?

Odpowiadając na pierwsze z podanych pytań, Strawson wymienia dwa rodzaje pojęć: pojęcia odnoszące się do konkretów oraz pojęcia odnoszące się do uniwersaliów, takich, jak np. czerwoność, wysokość. Tym dwom typom pojęć odpowiadają dwa typy bytów: konkrety i uniwersalia.

Konkret (*particulare*) to jednostkowy, czasoprzestrzenny, stosunkowo trwały obiekt. Konkrety są podstawowymi przypadkami tego, co rzeczywiście istnieje.

Pojęcie (*universale*) jest „przedmiotem” myśli, mającym swą podstawę w rzeczy poznawanej, ale istniejącym niezależnie od niej. Jako takie jest ogólne, niezmiennie, abstrakcyjne; stanowi coś, czemu przypisywanie lokalizacji czasoprzestrzennej byłoby absurdalne.

W obrębie konkretów wyróżnia się: pojęcie ciała materialnego oraz pojęcie osoby. To ostatnie jest więc dla Strawsona jednym z podstawowych pojęć naszego schematu pojęciowego, za pomocą którego myślimy o świecie. Tym samym to jeden z podstawowych typów bytów realnych. W stosunku do innych typów osoba jest bytem pierwotnym identyfikacyjnie i ontologicznie. Byt ten jest następnie bliżej charakteryzowany.

Przed przedstawieniem koncepcji osoby Strawson opisał czynności ludzkie. Zauważył, że osoba to byt takiego typu, iż „zarówno orzeczniki przypisujące stany świadomości, jak też orzeczniki przypisujące własności cielesne, sytuacje fizyczne itd. stosują się w równej mierze do pojedynczego indywiduum tego jednego typu”⁷. Zarazem Strawson zauważa, że nie jest możliwe wyróżnienie w konkretnej czynności (np. pisania listu) czynności typowo fizycznych oraz czynności typowo mentalnych. Uważa, że taki stan rzeczy prowadzi do

⁷ P. F. Strawson: *Individuals...*, s. 101—102. [*Indywidua...*, s. 99]. Trudności związane z takim rozumieniem osoby omawiali: D. Locke: *The Argument from Person*. In: Idem: *Myself and Others: A Study in Our Knowledge of Minds*. Oxford 1968, s. 132—147; Idem: *The Justification of Our Belief in Other Minds*. In: Idem: *Myself and Others...*, s. 148—160; R. Puccetti: *Human Person*. In: Idem: *Person. A Study of Possible Moral Agents in the Universe*. London 1968, s. 1—28; D. Sievert: *How Well Can One To Know a Strawsonian Person*. „Philosophy and Phenomenological Research” 1973/1974, Vol. 34, No. 4, s. 515—527.

odrzućcenia kartezjańskiej koncepcji osoby jako złożenia dwóch substancji: materialnej i duchowej⁸.

Wyjaśniając opisany wyżej stan rzeczy (czyli wskazując dla tego stanu rzeczy filozoficzną rację), Strawson opowiada się za tezą, że osoba to jedna substancja o dwóch aspektach: mentalnym i fizycznym: „[...] ludzie to byty, które są zarazem cielesne i świadome”⁹. Ponadto ludzie to takie byty, do których my potocznie stosujemy zaimek osobowy, by odnieść się do nich¹⁰. „[...] pojęcie osoby jest pojęciem typu jednostkowego bytu nieredukowalnie i istotnie, chociaż niewyczerpująco, charakteryzowalnego jako byt, który spełnia zarazem psychologiczne (czy mentalne) i materialne (czy fizykalistyczne) predykaty”¹¹. Jego teoria osoby jest odmianą teorii podwójnego aspektu: to, co mentalne i to, co fizyczne — to dwa aspekty (strony) jednej kategorii bytu. Umysł ma fizyczną podstawę, rozumna istota żywa jest podmiotem procesów mentalnych i ma taki organ fizyczny, od którego te procesy są jakoś uzależnione, czyli od mózgu. Nie jest to jednak teoria panpsychizmu (czyli stanowiska, że to, co istnieje, sprowadza się do tego, co psychiczne) czy epifenomenalizmu (stanowiska utrzymującego, że zjawiska umysłowe są нефizycznymi zjawiskami ubocznymi systemu nerwowego, które nie mają żadnego wpływu na przebieg zdarzeń fizycznych)¹². Strawson nie zgadza się z tym, że osoba to „swego rodzaju mieszanina dwóch rodzajów podmiotów, podmiotu doświadczeń (czysta świadomość, *ego*) z jednej strony oraz podmiotu własności cielesnych z drugiej”¹³.

Z tej racji, że Strawson nie wypowiada się w swej filozofii na temat Boga (mówi jedynie, że nie ma określonej koncepcji Tegoż), ta koncepcja człowieka nie ma żadnego odniesienia do tak czy inaczej pojętego bytu absolutnego. Strawson nie godzi się na jakąkolwiek możliwość substancjalizacji sfery mentalnej. Dopuszcza logiczną możliwość istnienia oderwanego umysłu ludzkiego, jednak wątpi w faktyczne zrealizowanie takiej możliwości.

⁸ P. F. Strawson: *Self, Mind...* In: Idem: *Freedom and Resentment...*, s. 169—177.

⁹ P. F. Strawson: *Reply to Mackie and Hide Ishiguro*. In: *Philosophical Subjects. Essays Presented to P. F. Strawson*. Ed. Z. van Straaten. Oxford 1980, s. 269.

¹⁰ P. F. Strawson: *Reply to Mackie...*, s. 269.

¹¹ P. F. Strawson: *Skepticism and Naturalism...*, s. 54.

¹² T. Szubka: *Metafizyka analityczna P. F. Strawsona*. Lublin 1995, s. 145—146.

¹³ P. F. Strawson: *Individuals...*, s. 120. [*Indywidual...*, s. 99].

Zakończenie

Omawiane koncepcje człowieka są zbieżne wtedy, gdy:

1) przyjmują tezę, że czynności ludzkie są zarówno natury duchowej (mentalnej), jak i materialnej (fizycznej) i nie sposób znaleźć taką czynność, która byłaby wyłącznie albo natury duchowej (mentalnej), albo natury materialnej (fizycznej);

2) szukając metafizycznej odpowiedzi na pytanie o taką dwoistą naturę człowieka, odrzucają monistyczną oraz dualistyczną wizję człowieka (Strawson odrzuca *expressis verbis* tylko dualizm Kartezjusza); opowiadają się za tym, że człowiek to jedna substancja o dwóch przejawach: duchowych (mentalnych) oraz materialnych (fizycznych).

Co różni te dwie koncepcje?

1) Strawson nie mówi o stronie duchowej człowieka ani nie odnosi bytu ludzkiego do bytu absolutnego;

2) Krąpiec mówi o bycie duchowo-materialnym, a Strawson o bycie mentalno-materialnym;

3) koncepcja Krąpca jest o wiele bogatsza.

Jakie wnioski wypływają z dokonanego porównania? Niezależnie od tego, czy za cel filozofii przyjmie się badanie realnej rzeczywistości, czy badanie schematu pojęć (za pomocą którego myślimy o świecie realnym), konkretne tezy filozoficzne mogą być podobne czy wręcz takie same.